

Hoogleraren accountancy en het maatschappelijk debat

Marcel Pheijffer

SAMENVATTING Vorig jaar is er in diverse gremia gediscussieerd over de bijdrage van praktijkhoogleraren aan het publieke debat over de accountancy. Terwijl toezichhouders, politici, media, bezorgde accountants, de Vereniging van Effectenbezitters en anderen publiekelijk debatteren over de rol van accountants blijken die hoogleraren vooral te zwijgen over heikele punten. Naar de mening van de auteur is het echter gewenst indien ook zij zich laten horen. Met name op die aspecten waarvan belanghebbenden stellen dat het accountantsberoep betere prestaties dient te leveren. Het gaat dan bijvoorbeeld om de bijdrage aan fraude- en boekhoudschandalen en de rol van accountants in de aanloop naar en de ontwikkeling van de financieel-economische crisis.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK Deze bijdrage onderschrijft het belang van praktijkhoogleraren voor academisch onderzoek en onderwijs. Daarnaast bevat het een oproep aan dezelfde praktijkhoogleraren om hun kennis en kunde ook ten toon te spreiden in het publieke debat. Het zou de maatschappelijke discussie verrijken.

1 Aanleiding

Het Financieele Dagblad voerde een (beperkt) onderzoek uit naar hoogleraren Accountancy die tevens partner zijn bij een van de vier grote kantoren (Het Financieele Dagblad, *Accountant roert zich te weinig in debat*, 12 september 2011). De conclusie daarvan was dat zij zich te weinig in het maatschappelijk debat roeren en daarmee op dat punt tekort schieten. Op dat punt, want het onderzoek gaat niet over de wetenschappelijke prestaties van diezelfde hoogleraren op het gebied van onderzoek en onderwijs, twee andere zeer relevante pijlers van wetenschapsbeoefening.

Het artikel riep gemengde reacties op en maakte – bijvoorbeeld onder hoogleraren tevens partner bij een accountantsorganisatie – soms heftige emoties los. Het debat heeft zelfs geleid tot het stellen van vragen in de Tweede Kamer. Naar aanleiding van dat alles kwam ik tot het volgende: ‘Een oproep aan degenen over wie dit debat gaat en die in de (kern)redactie van ons Nederlands wetenschappelijk periodiek [MP: op het gebied van de accountancy], het MAB, plaatshebben: zullen we gezamen-

lijk een special maken met daarbij een evenwichtige verdeling van de gezichtspunten.’ (Pheijffer, 2011).

Een oproep die – gelukkig – werd gehonoreerd bij monde van Martin Hoogendoorn, voorzitter van de (kern)redactie van het MAB: ‘De kernredactie van het MAB heeft daar gisteren [MP: 5 oktober 2011] toe besloten, met de wat ruimere insteek, ‘Dilemma’s in de wetenschap.’’

In deze bijdrage wordt eerst ingegaan op de diverse aspecten – onderzoek, onderwijs en deelname aan het maatschappelijk debat – van wetenschapsbeoefening door hoogleraren (paragraaf 2). Vervolgens beperk ik mij tot het aspect deelname aan het maatschappelijk debat en geef op dat punt diverse opinies weer (paragraaf 3). In de volgende paragraaf (4) plaats ik dat aspect in het perspectief van wetenschappelijke conventies. Daarna behandel ik enige (wetenschappelijke) literatuur over de rol van accountants in het maatschappelijk debat (paragraaf 5). Tot slot volgen enkele slotconclusies en -opmerkingen (paragraaf 6).

2 Wetenschapsbeoefening

Binnen de wetenschapsbeoefening staan drie aspecten of pijlers centraal die ik kort zal duiden: onderzoek, onderwijs en deelname aan het publieke of maatschappelijke debat. Wetenschappelijk onderzoek is daarbij een belangrijk fundament voor de andere twee pijlers. Het draagt onder meer bij aan kennisontwikkeling en analyse; geeft verklaringen, zet aan tot reflectie en kan leiden tot innovatie. Tot de ontwikkeling van nieuwe theorieën, modellen en concepten.

Uiteraard is het van belang wetenschappelijk onderzoek te vertalen naar en te verwerken in wetenschappelijk onderwijs. Studenten worden geestelijk verrijkt door inzicht te verwerven in de betekenis en toepasbaarheid van genoemde theorieën, modellen en concepten. Worden geïnspireerd en zelf aangezet tot het doen van wetenschappelijk onderzoek en het leveren van bijdragen aan bijvoorbeeld innovatie.

Maar het is niet alleen van belang het wetenschappelijk onderzoek te vertalen naar studenten die het op termijn

zelf moeten toepassen binnen hun werkomgeving. Het is ook belangrijk wetenschappelijke wijsheid te vertalen naar de praktijk. Dat kan bijvoorbeeld door duiding te geven aan bepaalde gebeurtenissen, trends, ontwikkelingen, kritiek of politieke discussies.

Deze bijdrage gaat niet over de betekenis van hoogleraren accountancy op het gebied van wetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Desondanks wil ik daar echter wel enige duiding aan geven. Vredevoogd, voormalig bestuursvoorzitter van de Universiteit Leiden en thans voorzitter van de Commissie Eindtermen Accountantsopleiding (CEA), karakteriseert de accountantsopleiding 'net als veel opleidingen in het juridische, medische en agogische domein' als een 'wetenschappelijke beroepsopleiding' (Haaring, 2012). Hij constateert verder: 'In een dergelijk model past een samenspel van theoretici en practici. In dit geval gaat het om zeer vooraanstaande beoefenaren van het vak, die juist vanuit die positie studenten kunnen motiveren en inspireren. Een praktisch argument is verder dat met een docentschap alleen deze vooraanstaande mensen niet meer bereid zijn te doceren. Dit zou de opleiding zeer schaden.'

En inderdaad: de input van praktijkhoogleraren is zonder meer nuttig en noodzakelijk voor het onderwijs binnen een opleiding zoals accountancy. Op het gebied van wetenschappelijk onderzoek constateert Vredevoogd overigens nog wel een aandachtspunt: 'Sommige universiteiten zijn echter van mening dat wetenschappelijk onderwijs alleen bedoeld is voor wetenschappelijke onderzoekers en eisen van praktijkhoogleraren dat zij regelmatig wetenschappelijke artikelen publiceren in gerenommeerde internationale vaktijdschriften.'

In de reacties en het debat naar aanleiding van het artikel in het Financieel Dagblad werd door diverse hoogleraren en anderen de nadruk gelegd op het belang van de bijdrage van praktijkhoogleraren aan het onderwijs, een belang dat ik overigens graag onderschrijf. Een aantal voorbeelden:

- prof. R. Vergoossen: 'De taak van een hoogleraar is uiteraard veel breder dan alleen maar een bijdrage leveren aan het maatschappelijke debat. Dat laatste behoort mijns inziens een bijproduct te zijn van het wetenschappelijke werk van een hoogleraar, het doen van systematisch onderzoek naar fenomenen die zich op zijn vakgebied voordoen en daarover te doceren en te publiceren in wetenschappelijke en vaktijdschriften. Uitsluitend reageren op incidenten, omdat dat goed scoort in de media, is een hoogleraar onwaardig' (Vergoossen, 2011);
- prof. B. Majoor: 'Voor de toekomstige generatie accountants is het essentieel dat zij in hun opleiding beide zijden van het beroep leren kennen en daarover kritisch

leren denken. Bij uitstek een taak die een hoogleraar verbonden aan een accountantskantoor oppakt' (Majoor, 2011);

- R. Betrian: 'Hoogleraren moeten vooral goed les kunnen geven aan aspirant accountants. alsmede het verrichten van onderzoek, al dan niet samen met studenten. Dat is hun voornaamste verantwoordelijkheid. Dat is al zwaar en moeilijk genoeg. Daarvoor worden ze ook betaald' (reactie op www.accountant.nl, 27 september 2011);
- prof. M. Hoogendoorn: 'Verder is vooral belangrijk dat de hoogleraar die ook in de accountancy-praktijk werkt een grote bijdrage levert aan de kwaliteit van het wetenschappelijk onderwijs' en 'Anders dan in veel andere landen zijn de opleidingen tot registeraccountant en registercontroller in Nederland van wetenschappelijk niveau' (Hoogendoorn, 2012);
- Ernst & Young: de woordvoerder stelt 'dat hun hoogleraren geen spreekverbod hebben, maar dat ze hen juist stimuleren een maatschappelijke bijdrage te leveren via het onderwijs' (Het Financieel Dagblad, *Accountant roert zich te weinig in debat*, 12 september 2011).

3 Maatschappelijk debat

Maar zoals gezegd, het artikel in het Financieel Dagblad en deze bijdrage gaan niet over de rol van (praktijk)hoogleraren in het onderwijs. Ze gaan wel over hun bijdrage aan het maatschappelijk debat. Diverse hoogleraren zouden daarin tekort schieten, aldus het Financieel Dagblad. Het is een mening die ik deel. In hetzelfde krantenartikel stelde ik het volgende: 'Elke hoogleraar vindt wat van de ontwikkelingen in zijn vakgebied, maar mijn beroepsgroep hoor je weinig over boekhoudschandalen of de oorzaken van de kredietcrisis'. De laatste twee punten betreffen uiteraard voorbeelden (later in deze bijdrage kleur ik deze in en verruim het perspectief enigzins), die passen in de context van een kort krantenbericht. De achterliggende strekking is logischerwijze dat diverse collega's hun stem niet of nauwelijks laten horen over die zaken waar de politieke of brede maatschappelijk beroering over ontstaat. Collega's die zich geraakt voelen door het kritiekpunt kunnen, durven of willen die achterliggende strekking kennelijk niet zien en schieten hun pijlen af op de genoemde voorbeelden. Door van de voorbeelden een karikatuur¹ te maken, gaan ze de discussie over waar het in de kern omgaat – zoals gezegd deelname van (praktijk)hoogleraren aan het debat aangaande de zaken die maatschappelijke beroering wekken – uit de weg. Afleidingsmanoeuvres, mede ook omdat ze het debat naar andere punten verleggen. Een paar voorbeelden, waarbij het mij niet om de sprekers persoonlijk gaat, wel om de inhoud van hun boodschap:

- prof. R. Vergoossen: (1) 'In het FD-artikel wordt ervan uitgegaan dat een hoogleraar alleen aan het maatschappelijk debat deelneemt als heel specifieke casussen tot op het bot worden uitgebeend en op een smeuge en

een min of meer populistische wijze de media worden ingeslingerd met weinig aandacht voor nuances'; en (2) 'Uitsluitend reageren op incidenten, omdat het goed scoort in de media, is een hoogleraar onwaardig' (Vergoossen, 2011);

- prof. P. Wallage: 'Ik vind het goed dat Pheijffer in de media schrijft over boekhoudschandalen. Dat is een rol die hij nadrukkelijk heeft gekozen. Maar ik heb altijd iets meer bespiegeling en nuancering nodig' (Het Financieele Dagblad, *Accountant roert zich te weinig in debat*, 12 september 2011);
- prof. B. Majoor²: 'Ik mis hierin de visie over het belang van het borgen van de link tussen wetenschap en inzichten voor het beroep via verbondenheid aan de universiteit' (Majoor, 2011);
- prof. M. Hoogendoorn: 'In Het Financieele Dagblad van 12 september wordt gesteld dat accounting-hoogleraren te weinig meedoen aan het maatschappelijk debat. Dit wordt vooral afgemeten aan de mate waarin deze hoogleraren geschreven hebben over boekhoudschandalen. Dit is echter een nogal beperkte wijze van meting. Diverse van de genoemde hoogleraren bewegen zich ook op andere deelgebieden van de accountancy' (Hoogendoorn, 2011).

Dat laatste is zonder meer waar en relevant. Het wordt door mij dan ook op geen enkele wijze bestreden. Het is alleen geen reactie op de kern van de opgerakelde discussie. Die draait om concrete vragen zoals:

1. Welke concrete bijdrage is geleverd aan het analyseren van de boekhoudschandalen, de specifieke kritiek op accountants en hun rol daarin?
2. De daaruit te trekken lessen?
3. Idem als het gaat om de financiële crisis en de rol van accountants in de aanloop en afwikkeling daarvan?
4. Idem voor wat betreft het analyseren, duiden, bespreken, aanvullen en dergelijke van de maatschappelijke, politieke, journalistieke kritiek op het accountantsberoep alsmede de onvrede in eigen accountantskringen?
5. Idem als het gaat om het objectief beschouwen van toezichtsrapporten over een onderwerp als audit quality?

Het zijn vragen die de kern zijn van het maatschappelijk debat over de rol die accountants kunnen en moeten spelen. Dan kan het toch niet zo zijn dat de hoogleraren die leerstoelen bezetten die deze thematiek raken daar geen duidelijke en toetsbare opvattingen over hebben? Het is een retorische vraag voor ondergetekende en ik sta daarin gelukkig niet alleen, getuige de volgende citaten³:

- prof. H. Langendijk: (1) 'Binnen de accountancy zien hoogleraren-partners heus wel het belang van de maatschappelijke taak in. Ze willen ook wel, maar niet zodra het hun eigen klanten betreft. Het zijn altijd, algemene verhalen, over specifieke ondernemingen hebben ze zel-

den een mening'; en (2) 'Alle accountants zijn bang iets te beweren over de klant van een ander kantoor, want de volgende dag kan die hun klant zijn. De vier grote kantoren zijn onderling vergelijkbaar, ze leveren ongeveer dezelfde kwaliteit. Daarbij maken ze ook vergelijkbare fouten';

- wetenschapsfilosoof economie prof. J. Vromen: 'Het bewijst dat ze niet zo zijn begaan met de toekomst van de sector. Blijkbaar zijn andere dingen belangrijker, bijvoorbeeld het geld dat ze verdienen als partner';
- voormalig hoogleraar J. van de Poel: (1) 'Het is een soort koortje waar iedereen elkaar imiteert'; en (2) 'Ik ben fulltime hoogleraar geweest en pas daarna de praktijk ingegaan om de twee functies niet te combineren';
- en nogmaals prof. H. Langendijk: 'Naar mijn mening is een partnerschap niet te verenigen met het hooglerarschap'.

Wat er van de kwalificaties ook zij: de combinatie van partnerschap bij een accountantsorganisatie en het hooglerarschap geeft als het gaat om deelname aan het maatschappelijk debat beperkingen. En dat is jammer. Dat vinden ook anderen. Bijvoorbeeld iemand als T. Nierop die de hoogleraren, vanuit zijn functie als hoofdredacteur van *Accountant* en de website *Accountant.nl*, regelmatig verzoekt hun mening te geven: 'Een van de verbazingwekkendste ervaringen was de poging van 'De Accountant' in maart 2008 om grote accountantskantoren – hoofdwerkkring van veruit de meeste hoogleraren – een visie te ontlocken over de door vele banken van de balans gehouden *special investment vehicles*. Dat stuitte op doodoeners als 'nu niet opportuun'. Als analyses, visies, ideeën en initiatieven nu nog steeds niet 'opportuun' zijn, dan zullen ze dat ook nooit meer worden. De tijd dringt. Nog langer stil blijven betekent het definitieve demasqué van accountancy als serieuze academische discipline.' Of zoals hij kort en krachtig het uitblijven van deelname aan het debat uitdrukt: 'van hoogleraren mag je *qualitate qua* iets verwachten' (Nierop, 2008).

De titel van Nierop's opinie was veelzeggend, gezien in de context van het moment (eind 2008) waarop hij die schreef: *Accountancyhoogleraren, het is nu of nooit*. Kennelijk bedoelde hij dat indien wij als hoogleraren in het oog van de storm – de financiële crisis ontwikkelde zich stormachtig; banken vielen om – niets te zeggen hadden, we nimmer meer hoeven te spreken. Een terechte oproep die het gilde van hoogleraren zich mag aantrekken. De getergde reacties op het FD-artikel geven daar echter weinig blijk van. Nierop's oproep was aan dovemansoren gericht. Zo ook die van J. Muis – hij gaf tijdens de Accountantsdag 2004 overigens wel een duidelijke waarschuwing voor de nakende crisis. Muis heeft meerdere malen een oproep gedaan aan de universiteiten en hun hooggeleerden; en wel om zich te laten horen vóór een nieuwe crisis. Zo sprak hij voor zijn gehoor tijdens de opening van het acade-

misch jaar (2009) op Nyenrode als volgt: ‘This may also be the right moment to hand out your homework for this academic year: To answer the question ‘And where was academia in the run up to this crisis? And what will academia do different in making a tangible difference to prevent a next one from happening?’ This not to be facetious. Academia is one of the cornerstones, an informal gatekeeper, in the fabric of the financial markets equation, as a voice, as an educator, as a toolkit designer. Its independent views and instrumental contributions are too important not to be heard before the next systemic shoe drops.’

Hoogleraar Hoogenboom ziet de veranderingen binnen de accountancy en stelt: ‘De toekomst van de accountancy wordt bepaald door internationale toezichtstructuren en wordt gedomineerd door opgelegde veranderingen. Zoals nieuwe wet- en regelgeving, modernisering van toezicht en nieuwe gedragsregels. In de sociologie wordt onderscheid gemaakt tussen dit regelniveau (‘field’) en de wijze waarop een (beroeps)groep daadwerkelijk verandert (‘habitus’). Deze habitus, de manier waarop in de praktijk inhoud wordt gegeven aan nieuwe regels, is weerbarstiger dan we willen of durven accepteren. Woorden veranderen, maar beleid faalt nogal eens. Uiteindelijk kan de habitus alleen van binnenuit worden veranderd.’ (Hoogenboom, 2011).

Hoogenboom verwijst voor die veranderingen niet naar de hoogleraren, maar verwacht veel van de jonge garde. Hij haalt Tony Judt (2010) aan die pleit voor tegengeluiden en het aanboren van de bronnen van non-conformisme om de oorverdovende stilte van mensen binnen de overheid en toezichthouders te doorbreken. Hoogenboom: ‘Hetzelfde geldt binnen accountantsmaatschappen. Verzet en tegengeluiden zijn altijd overwegend het werk van jongeren. Dat zien we in iedere moderniseringsgolf en bij alle kleine en grote maatschappelijke veranderingen. Verzet moet zich altijd aan de wet houden en dient van binnenuit en in het publieke domein vorm te krijgen.’ Vervolgens roept Hoogenboom een aantal vragen op waar wij ons ook als hoogleraren door zouden kunnen laten inspireren: ‘Wat is de maatschappelijke rol van de accountant werkelijk? Hoe kan het debat over eerlijkheid en billijkheid intern en extern opnieuw worden ingericht? Wat betekenen grote woorden als ‘ethiek’ in een accountantscontext? Waar is het Tahrirplein van de accountancy? Waar is de jeugdige accountant die een mening heeft over de accountancytoekomst? En waar is zijn eigen kleine, maar misschien daardoor juist betekenisvolle, bijdrage daaraan?’

4 Wetenschappelijke conventies

Het is uiteraard goed te onderzoeken of de opinies en verwachtingen aangaande de rol van (accountancy)hoogleraren als het gaat om deelname aan het maatschappelijk debat gerechtvaardigd zijn. Nierop verwijst ter onderbou-

wing van zijn oproep naar bijlage 5 bij het promotiereglement van de Universiteit van Amsterdam. Daarin staat voorgeschreven hoe de promotor of de promovendus aan het slot van de promotie pleegt toe te spreken: ‘Waardeer de verkregen waardigheid als een eervolle onderscheiding en een gewichtig voorrecht en vergeet dan ook nooit de verplichtingen die zij u oplegt jegens de wetenschap en de samenleving’.

Hoogleraar Hoogenboom kiest een andere invalshoek en sluit aan bij de wetenschapsopvatting van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek en reageert op zijn in deze bijdrage eerder aangehaalde collega Vergoossen. Hoogenboom verwijst eerst naar de stelling van Vergoossen dat ‘de taak van een hoogleraar uiteraard veel breder is dan alleen maar een bijdrage leveren aan het maatschappelijke debat’. Hoogenboom dient hem van repliek en reageert met name op de door zijn collega ook ingenomen stelling dat deelname aan het maatschappelijk debat ‘een bijproduct’ is. En, aldus nog steeds Vergoossen: ‘Uitsluitend reageren op incidenten, omdat dat goed scoort in de media, is een hoogleraar onwaardig.

Hoogenboom stelt echter: ‘Deze wetenschapsopvatting wordt niet gedeeld door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). In de NWO-strategie is maatschappelijk rendement van wetenschappelijk onderzoek ‘absoluut noodzakelijk’. Speerpunt van de strategie is ‘op allerlei manieren en in samenwerking met andere partijen in de kennisketen (de) bevordering van de toegang tot onderzoeksresultaten en bewustwording van het potentiële gebruik van al het door haar gefinancierde onderzoek’. In NWO-verband wordt waarde gehecht aan de disseminatie van kennis. In NWO-voorstellen dienen applicanten aan te geven hoe zij dat gaan doen. NWO wil hiermee de wetenschap in het brandpunt van maatschappelijke ontwikkelingen positioneren. Disseminatie komt niet in de plaats van A-journals en PhD’s, maar is aanvullend: in columns, blogs, via radio en televisie, Twitter, Apps of bijvoorbeeld documentaires. De maatschappelijke opdracht van de wetenschap is ook duiden, uitleggen aan een breder publiek wat zich in de samenleving afspeelt, dilemma’s benoemen, standpunten innemen, handelingsalternatieven geven en meningsverschillen op scherp stellen. Dat is de opdracht van de onafhankelijke wetenschapper (al dan niet part time).’ Tot zover Hoogenboom.

Een derde anker vinden we in de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening van de Vereniging van Universiteiten (VSNU). Daarin staan algemene principes zoals: zorgvuldigheid, betrouwbaarheid, controleerbaarheid, onpartijdigheid en onafhankelijkheid. Een gedragscode derhalve die opvallende gelijkenis laat zien met de Verordening Gedragscode die voor accountants geldt. Ik wijs specifiek op de in de Nederlandse Gedragscode voor wetenschapsbeoefening opgenomen uitwerking van het

principe betrouwbaarheid (voor zover hier relevant): ‘Een wetenschapsbeoefenaar handelt betrouwbaar als hij de gerechtvaardigde verwachtingen van anderen met betrekking tot zijn beroepsuitoefening niet beschaamt’. In het licht van deze woordkeuze heb ik eerder – met verwijzing naar diverse anderen (paragraaf 3) de facto betoogd dat het een ‘gerechtvaardigde verwachting’ is dat accountancyhoogleraren deelnemen aan het maatschappelijk debat zodra er maatschappelijke vraagstukken spelen waarin zij vanuit hun expertise duiding kunnen geven. Overigens richt ik mij daarbij niet specifiek op bepaalde hoogleraren, maar constateer een min of meer selectieve aanwezigheid en op sommige onderdelen zelfs een collectieve afwezigheid ten aanzien van zaken die spelen in het maatschappelijk debat.

Tot slot verwijs ik naar het beoordelingsbeleid van Nyenrode Business Universiteit. Hoogleraren worden getoetst aan de hand van de zogeheten vier P’s, te weten:

- Academic Publications,
- PhDs;
- Contributions to the Professional and Public debate;
- Publicity.

5 Literatuur

Er is en wordt niet heel veel geschreven over de rol van accountants in het maatschappelijk debat, laat staan dat er specifiek wetenschappelijk onderzoek naar is verricht. Binnen de stroming van de *Critical Accounting* treffen we soms enige relevante stukken aan. Het zegt iets over het in zichzelf gekeerd zijn van het vakgebied. We schrijven veel over hoe regels tot stand komen en bedoeld zijn, leggen ze uit, vertalen ze naar de praktijk en meten de toepassing ervan. Allemaal erg nuttig en noodzakelijk, geen misverstand. Maar er is meer dan dat. Bijvoorbeeld meer onderzoek en duiding naar vraagstukken zoals:

- Prikkel in het beoordelings-, belonings- en benoemingsbeleid van accountantsorganisaties. Accountants zien variabele beloningen bij cliënten als een aandachtspunt of frauderisico in het kader van de controle van de jaarrekening. Maar in welke mate is het ook een aandachtspunt of (fraude)risico binnen hun eigen organisaties?
- De scheiding van controle en advies. Accountants hebben in het kader van de accountantscontrole en het vraagstuk van interne beheersing altijd (rake) opmerkingen te maken over het onderwerp functiescheiding. Maar wat hebben zij analytisch te zeggen over de (functie)scheiding tussen controle en advies binnen hun eigen organisaties?
- Kwaliteit accountantswerkzaamheden. Accountantsrapporten in het kader van fraudeonderzoeken en overnameonderzoeken lijken een hogere kwaliteit te kennen dan de rapportages die voortvloeien uit reguliere controlewerkzaamheden. Is deze perceptie juist of niet? En

zo ja: wat is de oorzaak van het kwaliteitsverschil en wat leert ons dat?

- (Dreigende) Discontinuïteit. De accountant vertoont uitstelgedrag bij het afgeven van de controleverklaring indien er sprake is van (dreigende) discontinuïteit. Wat leert ons dat en welke betekenis heeft dit als het gaat om diens signalerings- en waarschuwingfunctie?
- Fraude- en boekhoudschandalen. Het is opvallend – ik stipte het thema al eerder in deze bijdrage aan – dat er in ons land door accountancyhoogleraren nauwelijks analyses plaatsvinden van fraude- en boekhoudschandalen. Kunnen of willen we daar niets van leren?
- Professioneel-kritische instelling. Onze beroepsorganisatie verplicht accountants tot het volgen van een training professioneel-kritische instelling. Hoe noodzakelijk en zinnig of zinloos is dat eigenlijk?

McKernan stelt: ‘The accounting and the accounting academic must think, and act on, their responsibilities, in the space between the principle of reason and what is beyond reason, between memory, tradition, and the future, and between professional rigour, competence, and respect for professional rules and principles and the willingness to put those rules, principles and professional values into question’ (McKernan, 2011). Mijns inziens mogen en kunnen onderzoek en debat op dat laatste punt – het ter discussie stellen – breder, scherper en dieper.

De beperkte discussie onder accountants over dit soort thema’s alsmede de magere academische inbedding daarvan maakt dat het accountantsberoep zichzelf tekort doet. Het beperkt onze invloed op regelgeving. We zagen dat tijdens de invoering van de Sarbanes-Oxley Act, maar ook gedurende de recente discussie in onze Tweede Kamer en bij de discussie over de Green Paper van Euro-commissaris Barnier. Zo stelt Francis: ‘In the hasty passage of the Sarbanes-Oxley Act (...) there was no serious academic input as both Democrats and Republicans fell over themselves in their haste to pass the legislation and seek political advantage in a highly charged election year’ (Francis, 2004).

McKernan (2011) stelt met een aantal verwijzingen voorts: ‘The accounting academic has a responsibility to play a part through critique, in transforming both the institution of the university and the institution of accounting: a responsibility ‘to open the institution to its own future’ (Derrida, 1997). En in aansluiting daarop: ‘The responsibility that accounting academics, and especially critical accounting academics, have to become more engaged with the public sphere has troubled sections of the community for many years (see for example Reiter, 1995 and Gallhofer & Haslam, 1997). It is clear that the achievement of real political impact will require that personal inclinations to privacy and even safety to some extent be overcome; it will require courage (see Sikka and Willmott, 1997).’

Mijn laatste verwijzing betreft die naar een belangrijke inspirator voor mijn werk: Abe Briloff, Amerikaans emeritus hoogleraar. Criscione wijdde zijn dissertatie (in 2008) aan hem. De subtitel daarvan laat direct zien dat Briloff op twee uitersten werd gewaardeerd: *Accountancy's guru or gadfly*. Criscione schreef ook een biografie over Briloff (Criscione, 2009). Wat mij betreft een *must read* voor iedere hoogleraar accountancy (zoals overigens ook het eigen werk van Briloff).

Briloff mengde zich in optima forma in het publieke debat. Zo bekritiseerde hij de verslaggeving van diverse ondernemingen en leverde kritiek op accountantsorganisaties. Kwesties ten aanzien van beursgenoteerde ondernemingen die door hem in zijn publicaties aan de kaak werden gesteld leverden altijd enkele procenten koersverlies op de beurs voor die ondernemingen op. Criscione stelt: 'This led to confrontations with the companies, and their CPA's, who were the subjects of these articles. He also engaged in heated dialogues with colleagues in academia over some of his accusations.' Briloff was controversieel én gezien. Hij getuigde tegenover vele parlementaire commissies als het ging om de rol van accountants.

6 Conclusies

Het is evident dat een academische beroepsopleiding behoefte heeft aan praktijkhoogleraren. Zij combineren praktische ervaring met academische vaardigheden en leveren zo vooral een bijdrage aan academisch onderzoek en onderwijs. Maar van een wetenschapper mag ook worden verwacht dat hij duiding geeft aan onderwerpen die van maatschappelijk belang zijn en vragen oproepen; die schreeuwen om een deugdelijk antwoord van terzake deskundigen. Ik vat dat samen als deelname aan het publieke debat.

Met name het laatste decennium is er kritiek op accountants en het accountantsberoep. Het gaat dan bijvoorbeeld om hun positie in fraude- en boekhoudschandalen en de rol van accountants in de aanloop naar en de ontwikkeling van de financieel-economische crisis. Dit zijn kwesties die de aanleiding vormen tot het ingrijpen door toezichthouders, politiek en wetgever. Op nationaal en internationaal niveau. Ingrijpen dat vervolgens weer kritiek oplevert vanuit het accountantsberoep. Dat moppert over te rigide toezichthouders en politici die het vak van accountant niet begrijpen. Maar zou dat ingrijpen en zou

de wetgeving niet anders en beter zijn indien de hoogleraren uit ons vakgebied zich meer en op een realistische, geloofwaardige en evenwichtige wijze zouden mengen in het publieke debat? Zou er dan geen beter beeld kunnen ontstaan van of er en zo ja, wat er mis is met de huidige beroepsuitoefening?

Het is evident dat het dragen van verschillende petten – partner bij een accountantsorganisatie en hoogleraar aan een universiteit bijvoorbeeld – een spanningsveld oproept. Geen weldenkend mens zal verwachten dat van een hoogleraar die tevens partner is bij accountantsorganisatie ABC, zich publiekelijk gaat uitlaten over een kwestie waarin de positie van die accountantsorganisatie in het geding is. En in bepaalde situaties valt er best ook begrip op te brengen dat zij zich niet uitlaten over een kwestie die bij de concurrente accountantsorganisatie DEF speelt. En soms is het ook beter als hoogleraar te zwijgen over kwesties waarin de leiding van de accountantsorganisatie waar de hoogleraar ook werkzaam is expliciete of betwistbare standpunten heeft ingenomen.

Maar er zijn evenzovele kwesties – ik noemde er diverse in deze bijdrage – te benoemen waarin van de hoogleraar met een dubbele pet best mag worden verwacht (of waarin het zelfs als een plicht kan worden beschouwd) dat hij of zij zich daarover uitlaat omdat het zijn of haar deskundigheid en vakgebied betreft. De collectieve zwijgzzaamheid over dergelijke kwesties tast de geloofwaardigheid van de accountancy als academische discipline naar mijn mening aan. Sterker: het staat armoedig.

Helaas heeft de oproep tot een bredere deelname aan het publieke debat tot nog toe geleid tot vooral getergde en defensieve reacties. Hoogleraren – die zich al dan niet aangesproken voelen – wijzen op de zaken die zij wel goed doen. Maar dat zijn niet de zaken waarop zij worden aangesproken. Niemand hoeft zich wat mij betreft individueel aangesproken te voelen. Maar laten we op zijn minst beginnen collectief te erkennen dat onze bijdrage tot nog toe te mager is geweest. ■

Prof. dr. mr. M. Pheijffer RA is hoogleraar Accountancy aan de Nyenrode Business Universiteit, tevens hoogleraar Forensische Accountancy aan de Universiteit Leiden.

Noten

■ Zo zullen lezers die er een andere mening op na houden dan ondergetekende mij wellicht hetzelfde toedichten. En wijzen op de bijdragen van hoogleraren die wel een kritische noot bevatten en/of gaan over zaken als de boekhoud-

schandalen en de kredietcrisis (mij gaat het met name om de rol van accountants daarbinnen). Deels hebben die lezers gelijk. Natuurlijk zijn er wel enkele van dergelijke bijdragen te vinden. Bijvoorbeeld sommige columns in het MAB en

themanummers van dit periodiek (bijvoorbeeld over de veranderende rol van de accountant (december 2010) en over de voorstellen voor hervorming van de audit markt (visies op Barnier, mei 2012)). Maar het zal de lezer van onderhavige

bijdrage duidelijk zijn dat het mij niet gaat om een discussie over een bepaalde hoogleraar of die enkele wel kritische bijdrage: het gaat mij om de afwezigheid als kritisch collectief in het debat. Het gaat mij om het contrast tussen het debat door anderen en dat van de accountancy-hoogleraren.

■ Majoor reageert overigens in algemene zin op het FD-artikel en niet zozeer op het aspect boekhoudschandalen.

■ Alle citaten zijn ontleend aan: Het Financieele Dagblad, Accountant roert zich te weinig in debat, 12 september 2011. De citaten gebruik ik als illustraties en geven de meningen van anderen weer. Soms ben ik het daar mee eens (bijvoorbeeld met Langendijk die stelt dat de hoogleraren-partners heus wel het belang van hun maatschappelijke taak inzien.). Maar niet altijd en denk ik er genuanceerder over (bijvoorbeeld als het gaat om de stelling van Vromen dat het geld dat de hoogleraren als partner verdienen be-

langrijker is. De combinatie hoogleraar/partner waar Langendijk aan refereert heeft – zoals in mijn bijdrage wordt betoogd – ook voordelen, met name in het onderwijs. Op de stelling van Van de Poel dat het bij de hoogleraren om een 'soort koortje' zou gaan 'waarin iedereen elkaar imiteert' valt het nodige af te dingen, maar het roept ten aanzien van het onderwerp dat ik in deze bijdrage behandel zeker ook herkenning op).

Literatuur

- Criscione, E.R. (2009), *Abraham J. (Abe) Brillhoff. A biography*, Studies in the development of accounting thought, volume 11, Bingley, U.K.: JAI/Emerald Group.
- Derrida, J. (1997), The Villanova Roundtable: a conversation with Jacques Derrida, in: J.D. Caputo (editor), *Deconstruction in a Nutshell*, Fordham University Press, pp. 3-28.
- Francis, J.R. (2004), What do we know about audit quality?, *The British Accounting Review*, vol. 36, no. 4, pp. 345-368.
- Gallhofer, S. en J. Haslam (1997), Beyond accounting: the possibilities of accounting and 'critical' accounting research, *Critical Perspectives on Accounting*, vol. 8, no. 1/2, pp. 71-95.
- Haaring, L. (2012), Resultaten CEA-onderzoek postnitiële RA-opleidingen. Goed, maar..., *Accountant*, vol. 2, no. 3, maart, pp. 32-34.
- Het Financieele Dagblad (2011), *Accountant roert zich te weinig in debat*, 12 september 2011.
- Hoogenboom, B. (2011), Het Tahirplein van de accountancy, *Accountant*, vol. 1, no. 7/8 (juli/augustus), p. 50.
- Hoogendoorn, M. (2011), Maatschappij heeft weinig aan hoogleraren in ivoren toren, *Het Financieele Dagblad*, 23 september 2011.
- Judt, T. (2010), *Het land is moe. Verhandeling over onze ontevredenheid*, Amsterdam: Uitgeverij Contact.
- Majoor, B. (2011), Universiteit en accountantskantoor, *Het Financieele Dagblad*, 16 september 2011.
- McKernan, J.F. (2011), Deconstruction and the responsibilities of the accounting academic, *Critical Perspectives on Accounting*, vol. 22, no. 7, pp. 698-713.
- Nierop, T. (2008), *Accountancyhoogleraren, het is nu of nooit*, opinie op www.accountant.nl, 7 oktober 2008.
- Pheijffer, M. (2011), *Onder professoren*, weblog www.accountant.nl, 19 september 2011.
- Reiter, S.A. (1995), Theory and politics: lessons from feminist economics, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, vol. 8, no. 3, pp. 34-59.
- Sikka, P. en H. Willmott (1997), Practicising critical accounting, *Critical Perspectives on Accounting*, vol. 8, no. 1/2, pp. 149-165.
- Vergoossen, R. (2011), Partner-hoogleraar accountancy kan wél, *Het Financieele Dagblad*, 15 september 2011.
- Website: www.accountant.nl.